

УКРАЇНЬСЬКА ПЕРЕКЛАДНА РЕЦЕПЦІЯ ІНТЕРМЕДІАЛЬНОГО ПЕРСОНІЗМУ ФРЕНКА О'ГАРИ

Пермінова Алла Вікторівна,

канд. філол. наук, доц.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Стаття присвячена проблемі входження поетичної спадщини Френка О'Гари в українську літературну полісистему, що реалізовано у метапоетичному проекті Юрія Андруховича. Особливості відтворення наскрізного компонента творів американського автора – інтермедіального персонізму – служать об'єктом пропонованого дослідження.

Ключові слова: антропоцентризм, перекладознавство, полісистема, метатекст, перекладна рецепція, інтермедіальність, персонізм, метод перекладача.

Антропоцентрична спрямованість сучасних перекладознавчих студій та інтедисциплінарність їхньої реалізації обумовлюють **актуальність** вивчення перекладної рецепції творів сучасних митців поетичного слова як світоглядницького діалогу авторів оригіналу та перекладу. Особистість перекладача, яка виявляється у творчих методах, застосовуваних до транспонування джерельних текстів, виходить із затінку мовоцентричних досліджень, відкриваючи нові горизонти розвитку метапоетики у розрізі прагматики. Неослабний інтерес теоретиків та практиків англоукраїнського художнього та, зокрема, поетичного перекладу (Бега П. О., Зорівчак Р. П., Кикотя В. М., Коломієць Л. В., Радчука В. Д., Рихла П. О., та ін.) викликає питання щодо особливостей входження творів англomовних поетів в українську літературну полісистему.

У світлі вище зазначеного ставимо собі за **мету** проаналізувати цілісність репрезентації поетичної спадщини Френка О'Гари в українських перекладах Юрія Андруховича. **Об'єктом** дослідження є інтермедіальний персонізм творів О'Гари, а його **предметом** виступають перекладацькі методи "пересотворення" оригіналу в контексті української літературної полісистеми. Зазначений ракурс визначає **нови́зну** пропонованого дослідження.

Френк О'Гара – один із засновників "Нью-Йоркської школи поетів" (термін, уведений у літературознавчий обіг Дональдом Аланом в антології "Нова американська поезія 1945-1960"), який разом із Джоном Ешбері та Кеннетом Коком підривав канони американської літератури середини ХХ століття зухвалим нехтуванням правил, формальним та смисловим експериментуванням, розбудовою модерної традиції. Усі троє сповідували свободу інтелектуально-чуттєвого вираження, яка не зводилася лише до пошуку нових поетичних форм. Саме тому вони творили поезію інтермедіальну, звертаючись до авангардної музики та живопису, де відбувалося всебічне експериментування. Барви і ноти запозичувалися для створення яскравої "інакшості", разюче відмінної від усього, що існувало в американській поезії 50-х. А це час, "коли на кону з'являється нове покоління митців (т. зв. *новий авангард*), час радикального оновлення мистецьких форм і засобів. Зрештою, це час, коли американське мистецтво, передусім візуальне і поетичне, позбувається певної провінційності, присоромленої вторинності щодо авангардної Європи, воно робиться

самодостатнім і починає з власних ресурсів формувати мистецькі стилі, течії та напрями, умовно кажучи, диктувати себе світові (...). Це час, коли Америка знову стала предметом власної поезії [Андрухович 2007, 12].

Захоплюючись абстракціонізмом у малярстві, Френк О'Гара з обережністю ставився до нього у словесному жанрі. Для нього був неприйнятним рафінований абстракціонізм, що вимагав від поета повного знеособлення. Тому Френк О'Гара знаходить новий вимір існування поезії, який називає "персонізм". На думку поета, персонізм – це не філософсько- світоглядницька концепція, а онтологія інтермедіального мистецтва. І наразі не йдеться про щось надто особисте чи інтимне. Персонізм – це ампліфікована адресність твору, це поетичне звернення до конкретної особи. Сприйняття поезії персонізму схоже на випадково підслухану телефонну розмову в міському транспорті, коли чуєш лише одного із співрозмовників, однак за репліками якого без особливих зусиль добудовуєш увесь діалог.

Поезія Френка О'Гари фрагментарна і колажна, перенасичена власними іменами знаменитих і майже нікому невідомих людей. Поет не сумнівається, що той чи та, кому присвячено вірш, достеменно знає, про що йдеться. До того ж О'Гару не обходить, чи сприймається його твір як завершений факт літератури. Не вірячи ні в Бога, "ні в ритм, ані в асонанс", Френк О'Гара відмовляється від місії змінити світ на краще. Навіщо, запитує він, писати вірші, які підштовхують читача до самовдосконалення, коли місцем призначення кожного є смерть. Поезія взагалі не повинна до чогось підштовхувати чи щось нав'язувати, вона повинна просто бути, існувати в міжособистісному просторі людських стосунків.

"Блискавичний метод" написання поезії – складання віршів усюди і завжди, де і коли випадає нагода: у своєму кабінеті в Музеї сучасного мистецтва, де він працював куратором; під час обідньої перерви в заюрненому ресторанчику; дорогою додому тощо; – становить одну з поетичних новацій Френка О'Гари. Натурою для його вербального малярства служив урбаністичний світ фантазій і парадоксів як прояв не стільки того, що відбувалося насправді, скільки того, що могло б відбутися.

На тлі поетичних доробків інших авторів Нью-Йоркської школи творчість Френка О'Гари вирізняється виключною автобіографічністю, як переконливо доводить вірш "Autobiographia Literaria": *"When I was a child/I played by myself in a/corner of the schoolyard/all alone./I hated dolls and I/hated games, animals were/not friendly and birds /flew away./If anyone was looking/for me I hid behind a /tree and cried out "I am/an orphan."/And here I am, the /center of all beauty! /writing these poems!/Imagine!"* – "Коли я був малий/то грався одинцем/у закамарках шкільного двору/завжди сам./Я не любив дівчат з ляльками і/ненавидів ігри, звірі мені/не всміхались, а птахи/летіли від мене геть./Якщо хто-небудь шукав/мене я ховався за/деревом і кричав "Сироту/не чіпай".//І от він – я,краса над красою!/той що пише ці рядки!/Уявіть собі!". У своєму перекладі Юрій Андрухович дотримується методу покомпонентного транспонування віршової матерії оригіналу у межах евристичного напрямку метапоетичного письма, який, за Л. Коломієць, є "процесом лінійного семіотичного декодування тексту першотвору..." [Коломієць 2004, 194]. Семантична близькість порівнюваних творів увиразнюється завдяки безпомилково-

му копіюванню графіки оригіналу – пунктуації, довжини та лексичного наповнення рядків. Незначні прояви асиметрії є контекстуальним "розпрозоренням" імплікованих смислів (*hated dolls – не любив дівчат з ляльками, "I am/an orphan." – "Сироту/не чинати"*). Одначе, у перекладі рядка *center of all beauty! – краса над красою* вгадується Шевченкове "пан над панами" – інтертекстуальне вкраплення, що долучає автобіографічність американського поета до літературної біографії української культури.

Інтертекстуальність та інтермедіальність є наскрізними параметрами творчості Френка О'Гари. Із принагідних елементів буднів він складав вірші, у яких чуваються голоси Рембо, Малларме, Пастернака і Маяковського. Твори О'Гари – омовлення на перший погляд випадкових звукових пучків композицій Кейджа і Фелдмана, поетичний коментар до полотен Поллока, Клайна, де Кунінга, Джейн Фрайліхер і Ларрі Ріверс. Причетність поета до малярства американських абстрактних експресіоністів засвідчує вірш "Чому я не художник": *"I am not a painter, I am a poet./Why? I think I would rather be/a painter, but I am not. Well,/for instance, Mike Goldberg/is starting a painting. I drop in./"Sit down and have a drink" he/says. I drink; we drink. I look/up. "You have SARDINES in it."/"/Yes, it needed something there." (...)/But me? One day I am thinking of/a color: orange. I write a line/about orange. Pretty soon it is a/whole page of words, not lines./Then another page. There should be/so much more, not of orange, of/words, of how terrible orange is/and life. Days go by. It is even in/prose, I am a real poet. My poem/is finished and I haven't mentioned/orange yet. It's twelve poems, I call/it ORANGES. And one day in a gallery/I see Mike's painting, called SARDINES."* – "Я не художник, я поет./Чому? Здається, я мав бути/художником, та не став. От,/Наприклад, Майк Голдберг/починає малювати, а тут я./ "Сідай і налий собі", каже/Майк. Я н'ю; ми н'ємо. Підводжу/очі. "У тебе там САРДИНИ"./ "Так, щось туди просилося"./(...)// А я? Певного дня думаю про// колір: помаранчевий. Пишу рядок/про це. Невдовзі маю/цілу сторінку слів, не те що рядок./Тоді наступну сторінку. Цього мусить бути/все більше, не кольору, а слів/про жах цього кольору/жах життя. Дні ідуть. Це вже навіть/проза, такий я поет. І вірш/закінчений, а я не згадав/це той колір. Маю дванадцять віршів, які/назвав ПОМАРАНЧІ. Іншого дня в галереї/бачу Майкове полотно, яке він назвав САРДИНИ". У результаті семіотичного декодування джерельного тексту український перекладач адекватно відтворює його значеннево-сміслові єдності, попри деякі неточності при транспонуванні модальності окремих рядків (*I think I would rather be/a painter, but I am not. – Здається, я мав бути/художником, та не став; I am a real poet – такий я поет*). Варто зауважити, що помаранчевий колір, про який йдеться у контексті оригіналу, міг би набути в контексті українського "пересотворення" конотативного прирошення смислу, не властивого першотвору. Одначе, джерелоцентрична репрезентація вірша перекладачем занурює українського читача у контекст тогочасної Америки. Такому зануренню сприяє перекладацький коментар Юрія Андруховича, який у примітках подає стисло інформацію про людей (наразі йдеться про Майка Голдберга – Нью-Йоркського художника, шовкографіями якого проілюстровано одну зі збірок поета), місця та події, що відлунюють у творах Френка О'Гари.

Деякі вірші, як-от "День смерті пані День", "Особистий вірш" та ін., настільки перенасичені власними назвами, здебільшого топонімами та антропонімами, що перекладацький коментар стає невід'ємною складовою знайомства українського читача з американським автором, адже вірші Френка О'Гари – поетичний путівник Нью-Йорком, з його музеями, книгарнями, кінотеатрами, барами та їхніми визначними завсідниками. Френка О'Гару вважають справжнім Нью-Йоркським поетом, і не лише через приналежність до неформального угруповання митців, але й через розгортання усіх його творів на тлі мегаполісу. "Життя міста і мільйони міжлюдських стосунків, що сповнюють усю його поезію своїм ненастанним шумом; запахи сміття, парфумів і вихлопних газів перемішуються в ній, творячи той чудовий, покручений і благодатний простір, яким і є Нью-Йорк" [Андрухович 2007, 195]. Поезія О'Гари схожа на захоплені блукання свідомості, зокрема, як у вірші "Особистий вірш": *"Now when I walk around at lunchtime/I have only two charms in my pocket(...)
//I walk through the luminous humidity/passing the House of Seagram with its wet/and its loungers and the construction to/the left that closed the sidewalk if/I ever get to be a construction worker/I'd like to have a silver hat please/and get to Moriarty's where I wait for/LeRoi and hear who wants to be a mover and/shaker..."* – "Зараз, коли я йду опівдні в час ланчу/я маю тільки два амулети в кишені (...) //Я йду цією просвітленою вологістю/минаю Сіграм з його напоями і пійлами/його неробами здаю ліворуч в обхід будови/що заступила всю ширину пішохідника о/якби я колись працював на будові/то вдягнув би на голову срібного шолома/тепер до Моріарті де я чекаю на/ Ле Роя і чую балачку про те хто наскільки/крутий...". Юрій Андрухович стає метапоетичним попутником Френка О'Гари у мандрах його свідомості вулицями Нью-Йорка. Однак, необхідність експлікації окремих сегментів оригіналу примушує перекладача розширювати синтаксичні межі метатексту. Так, пояснивши, що "Сіграм Білдінг" – один із найприкметніших хмарочосів Нью-Йорка, резиденція алкогольного розповсюджувача "Сіграм Лтд", Юрій Андрухович декомпресує та конкретизує відрізок оригіналу *passing the House of Seagram with its wet* – *минаю Сіграм з його напоями і пійлами*, відтворюючи розмовну тональність усього вірша. Створення метатексту у стилістичному аранжуванні автора оригіналу є необхідною складовою реалізації евристичного проекту іншомовного "пересотворення". І тут Юрій Андрухович також демонструє перекладацьку майстерність. Як і в оригіналі, в українських текстах герої *балакають про те, хто крутіший (and hear who wants to be a mover and/shaker)*, прихилиються до *сортирних дверей* у знаменитому мангеттенському барі П'ять Баксів (*leaning on the john door in the 5 SPOT*), слухаючи джаз (вірш "День смерті пані День"), дозволяють Лані Гернер не просто впасти, а *гелнутися (Lana Turner has collapsed!)*, дарма, що вона – голлівудська зірка. А от вірш "Два пастухи, роман" є справжнім викликом літературній критиці через його маргінальну нелітературність. Однак, Юрій Андрухович залишається вірним Френкові О'Гарі, виступаючи співучасником у вербальному злочині проти цензури, адже поетичним кредо фундатора персонізму було творити вірші, що дозволяють "викликати обертони/відтінки любові без руйнування її життєдайної вульгарності..." [Андрухович 2007, 190].

Проведене дослідження дозволяє зробити висновок про лексико-семантичну, стилістичну та прагматичну цілісність репрезентації поетичної спадщини Френка О'Гари в метапоетичному проєкті Юрія Андруховича, реалізованої в руслі евристичного напрямку вторинного дискурсотворення. Джерелоцентричність методу перекладача, невтручання в динаміку значеннево-сміслових єдностей першотвору не завадили Юрію Андруховичу розкрити поетичну індивідуальність Френка О'Гари в усьому багатстві сучасної української мови.

У подальших дослідженнях перспективним вважаємо вивчення української перекладацької рецепції творів сучасних американських поетів у контексті інтерпретативного плюралізму постколоніальних студій.

Стаття посвячена проблемі вхождення поетического наследия Фрэнка О'Гары в украинскую литературную полисистему, осуществленной в метапоэтическом проекте Юрия Андруховича. Особенности воссоздания ключевого компонента произведений американского автора – интермедийного персонизма – являются объектом предложенного исследования.

Ключевые слова: антропоцентризм, переводоведение, полисистема, метатекст, переводческая рецепция, интермедийность, персонизм, метод переводчика.

The article deals with Frank O'Hara's poetic heritage incorporation into the Ukrainian literary polisystem, which has been implemented in metapoetic project by Yuriy Andrukhovych. The proposed research focuses on the peculiarities of the American poet's intermedium personism recreation in translation.

Key words: anthropocentric studies, translation studies, polisystem, metatext, translator's reception, intermedium aspect, personism, translator's method.

Література:

1. *Андрухович Ю.* День смерті Пані День: Американська поезія 1950–60-х років у перекладах Юрія Андруховича / Ю. Андрухович. – Харків : Фоліо, 2007. – 207 с.
2. *Коломієць Л.* Концептуально-методологічні засади сучасного українського поетичного перекладу (на матеріалі перекладів з англійської, ірландської та американської поезії) : Монографія / Л. Коломієць. – К. : ВПЦ "Київський університет", 2004. – 522 с.
3. *Venuti L.* The Translation Studies Reader / L. Venuti. – London; New York : Routledge, 2004. – 524 p.
4. www.frankohara.org.
5. www.poemhunter.com/frank-o-hara.